

Лінтур Інна Володимирівна,
к. е. н., старший викладач кафедри обліку та фінансів,
Мукачівський державний університет
Байса Катерина Юрївна,
студентка спеціальності «Фінанси і кредит»,
Мукачівський державний університет
Гомонай Юлія Михайлівна,
студентка спеціальності «Фінанси і кредит»,
Мукачівський державний університет

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Стаття присвячена вивченню особливостей формування дохідної частини місцевих бюджетів. Досліджено основні джерела наповнення місцевих бюджетів, зокрема за рахунок податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та за рахунок міжбюджетних трансфертів. Також значну увагу звернено на визначення недоліків та обґрунтування напрямів оптимізації формування доходів місцевих бюджетів в сучасних умовах. Виокремлено необхідні умови, зокрема, створення багатоканальної системи формування бюджету, що забезпечать фінансову самостійність органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: *доходи місцевих бюджетів, податкові та неподаткові надходження, трансферти, доходи від операцій з капіталом, багатоканальна система формування бюджету, органи місцевого самоврядування.*

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах розбудови ринкової економіки якість виконання державою своїх конституційних функцій та її фінансові можливості залежать від величини бюджету. З метою мобілізації необхідних бюджетних ресурсів держава змушена організувати розподільчі процеси таким чином, щоб забезпечити надходження до бюджету в терміни та обсяги, потрібні для повноцінної реалізації відповідних повноважень. Тому на кожному етапі розвитку країни актуальними були, є і будуть питання наповнення дохідної частини бюджету, пошуку додаткових резервів їх зростання та оптимізації джерел формування.

Достатність доходів, їх взаємозв'язок із видатками й ефективне управління ними сприяють стабільному соціально-економічному розвитку держави, ефективній діяльності суб'єктів господарювання та зростанню матеріального і культурного добробуту громадян. При цьому важливу роль відіграє державна фінансова політика, проведення якої за допомогою державного бюджету забезпечує регулювання соціально-економічних процесів і є одним із ключових елементів антикризової політики держави.

В Україні обрану проблематику актуалізує наявний поділ усіх доходів держави на відповідні фонди. Бюджетним кодексом України в складі державного бюджету виокремлено загальний і спеціальний фонди, що сприяє належній організації регулювання та контролю за цільовим використанням державних коштів. Проте на практиці функціонування цих двох фондів не завжди забезпечує цільове спрямування бюджетних ресурсів для реалізації державних програм розвитку в умовах модернізації економіки України.

На сучасному етапі розвитку економіки України, питання, пов'язані з особливостями

формування доходів місцевих бюджетів мають важливе практичне значення. Це, насамперед, пов'язано з процесом децентралізації бюджетної системи України. Механізм централізованого регулювання вищестоящими органами доходів місцевих бюджетів, на жаль, є застарілим. Це позбавляє місцеві органи влади фінансової самостійності, закріплює залежність розвитку місцевої економіки і соціальної сфери від можливостей і бажання вищестоящих органів влади вирішувати проблеми, що знаходяться на даній території районів, міст, селищ і сіл.

Саме тому на сьогодні особливо гостро постає проблема вироблення дієвого механізму, який би визначав нові принципи формування місцевих бюджетів, чітко розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а звідси – видатків кожного виду бюджету, і, що саме головне – доходів між різними ланками бюджетної системи. Місцевим бюджетам, як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування, належить особливе місце в бюджетній системі нашої держави. При цьому питання бюджетної політики, оподаткування і міжбюджетних відносин повинні розглядатись і вирішуватись комплексно, оскільки вони тісно взаємопов'язані, і ні один із цих елементів не може бути реформованим без врахування двох інших.

Також важлива роль відводиться місцевим бюджетам і у соціально-економічному розвитку території, адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації; відбувається фінансування різноманітних молодіжних програм, а також здійснюються видатки на соціальний захист та допомогу населенню.

Таким чином, необхідність реформування сучасної системи та принципів формування дохідної частини місцевих бюджетів є пріоритетним завданням органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження особливостей та проблем формування дохідної частини місцевих бюджетів в сучасних умовах зробили такі вчені: Войтович Т. Б. [2], Луніна І. О. [4] та інші. Проблемам формування місцевих бюджетів присвячено також праці Якубовської О. О. [7] та Вітренко М. С. [7] Механізм формування фінансових ресурсів місцевих органів влади досліджують Панасюк Л. В. [5] та Скиба Л. [6]. Проте, аналіз рівня дослідженості даної теми показує, що окремі аспекти формування доходів місцевих бюджетів до цих пір залишаються не вирішеними. Саме тому виникає об'єктивна необхідність у подальшому вивченні та обґрунтуванні окремих питань, що стосуються даної теми.

Постановка завдання. Особлива увага в даній статті зосереджується на розкритті особливостей формування доходів місцевих бюджетів, визначенні недоліків та обґрунтуванні напрямів зміцнення ресурсної бази органів місцевого самоврядування. Крім того, процес формування дохідної бази органів місцевого самоврядування потребує більш детального вивчення, насамперед, з точки зору мобілізації та закріплення частини податкових надходжень до складу власних доходів органів місцевої влади, а також необхідності використання інтенсивного способу (тобто, за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу) стимулювання податкових і неподаткових доходів в умовах перехідної економіки України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перш за все, слід відмітити, що дослідження процесів формування доходів місцевих бюджетів, насамперед, передбачає визначення основних джерел, за рахунок яких відбувається наповнення місцевих

бюджетів. Так, формування дохідної частини місцевих бюджетів починаючи з 2010 року, здійснюється відповідно до Бюджетного Кодексу України (далі БКУ), який чітко закріпив основні дохідні джерела органів місцевого самоврядування і поділив їх на чотири розділи:

1) податкові надходження (податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, податки на власність, збори за спеціальне використання природних ресурсів, внутрішні податки на товари та послуги, податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, інші податки);

2) неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій, інші неподаткові надходження);

3) доходи від операцій з капіталом (надходження від продажу основного капіталу, державних запасів товарів і нематеріальних активів, податки на фінансові операції та операції з капіталом);

4) офіційні трансферти (від органів державного управління інших рівнів, з-за кордону, з інших недержавних джерел) [1].

В таблиці 1 наведено структуру міського бюджету м. Мукачево за 2013 рік.

За січень-грудень 2013 року до загального фонду міського бюджету м. Мукачево мобілізовано 114539,5 тис. грн. податків і зборів (обов'язкових платежів), при затвердженому плані 123201,2 тис. грн., бюджет недодержав 8661,7 тис. грн. Рівень виконання становить 93%. У порівнянні до аналогічного періоду минулого року надходження зросли на 6855,3 тис. грн. або на 6,4 %.

Таблиця 1.

Структура доходів міського бюджету м. Мукачево за 2013 рік, тис. грн.*

Всього доходів – 343 387,3			
Власні та закріплені доходи – 156 997,8		Міжбюджетні трансферти – 186 389,5	
Загальний фонд – 114 539,5	Спеціальний фонд – 42458,3	Дотації, загальний фонд – 63 441,4	Субвенції – 122 948,0
-	-	Загальний фонд – 119 855,2	Спеціальний фонд – 3092,8

*Сформовано на основі даних звіту фінансового управління Мукачівського міськвиконкому про виконання міського бюджету м. Мукачево за 2013 рік

Також, доповнюючи аналіз формування доходів місцевих бюджетів, в таблиці 2 наведено загальні показники виконання міського бюджету м. Мукачево за 2013 рік.

Розрахункові показники Міністерства фінансів України по доходах, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів (доходи І кошика) виконані на 94,7 %, бюджет недодержав до плану 5766,7 тис. грн., а доходи, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів (доходи ІІ кошика) виконані на 79,4 відсотка, бюджет недодержав до плану 2894,9 тис. грн.

З державного бюджету одержано субвенцій на загальну суму 98349,9 тис. грн. та дотацій на загальну суму 63031,2 тис. грн. На утримання об'єктів спільного

користування з бюджету Мукачівського району одержано субвенцію в обсязі 21 000,0 тис. грн. З обласного бюджету одержано іншу субвенцію в сумі 505,3 тис. грн. та іншу додаткову дотацію в сумі 410,2 тис. грн.

Загалом надходження по загальному фонду міського бюджету при уточненому плані 307576,0 тис. грн. виконані в сумі 297 836,1 тис. грн., рівень виконання складає 96,8 відсотка. Міський бюджет недодержав 9739,9 тис. грн., з них офіційних трансфертів – 1 078,2 тис. грн.

Надходження до спеціального фонду міського бюджету (без врахування міжбюджетних трансфертів) складають в сумі 42458,3 тис. грн., надійшло понад уточнений план 6033,9 тис. грн. Виконання складає

116,6 %. У порівнянні до аналогічного періоду минулого року надходження зросли на 317,1 тис. грн.

Таблиця 2.

**Загальні показники виконання міського бюджету м. Мукачево
за 2013 рік за складовими доходів, тис. грн.***

Вид надходжень	План на 2013 р. з урахуванням змін	Фактично надійшло за 2013 р.	Відхилення (+, -)	% виконання плану
Власні і закріплені доходи загального фонду	123201,2	114539,5	-8661,7	93,0
Дотації	63441,4	63441,4	0,0	100,0
Субвенції	120933,4	119855,2	-1078,2	99,1
Доходи спеціального фонду (без трансфертів)	36424,4	42458,3	6033,9	116,6
Доходи спеціального фонду – трансферти	5442,9	3092,8	-2350,1	56,8
ВСЬОГО	349443,3	343387,3	-6056,0	98,3
в т.ч.				
Загальний фонд	307576,0	297836,1	-9739,9	96,8
Спеціальний фонд	41867,3	45551,1	3683,8	108,8

*Сформовано на основі даних звіту фінансового управління Мукачівського міськвиконкому про виконання міського бюджету м. Мукачево за 2013 рік

З державного бюджету одержано субвенцію на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах на суму 2543,7 тис. грн. та субвенцію на погашення заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, що вироблялися, транспортувалися та постачалися населенню в сумі 302,0 тис. грн., з обласного бюджету одержано іншу субвенцію в сумі 247,1 тис. грн.

Таким чином, надходження по спеціальному фонду міського бюджету при уточненому плані 41867,3 тис. грн. виконані в сумі 45551,1 тис. грн., виконання складає 108,8 відсотка. Міський бюджет недоодержав до уточненого плану офіційних трансфертів в сумі 2350,1 тис. грн.

Загалом, надходження по загальному та спеціальному фондах міського бюджету м. Мукачево склали в сумі 343387,3 тис. грн., при уточненому плані 349443,3 тис. грн. Рівень виконання за звітний період до уточненого плану складає 98,3 відсотка.

Варто відмітити, що саме податкові бюджетні надходження (до яких належать доходи від податків, зборів, інших обов'язкових платежів) є основним базисом бюджетних доходів. Частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів становить більше 50% [3]. Однак, враховуючи те, що кількість місцевих податків і зборів є незначною, а більша частина загальнодержавних податків перераховується до державного бюджету, то можна стверджувати, що податкові надходження, в контексті формування місцевих бюджетів, не в повній мірі виконують свою основну функцію – фіскальну.

Що ж стосується неподаткових доходів, то вони відіграють значно меншу роль у складі доходів місцевих бюджетів, ніж податкові. Загалом, частка

неподаткових надходжень коливається в середньому від 10% до 30%.

Залежно від видів та методів їх мобілізації вони об'єднуються в п'ять груп:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;
- 3) надходження від штрафів та фінансових санкцій;
- 4) інші неподаткові надходження;
- 5) власні надходження бюджетних установ.

Іншим важливим дохідним джерелом місцевих бюджетів є доходи від операцій з капіталом. Це надходження до бюджету, що мобілізуються неподатковим методом.

Ще однією важливою складовою доходів бюджету є доходи від міжбюджетних трансфертів. До трансфертів відносяться кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з Державного бюджету місцевому бюджету, або з одного місцевого бюджету до іншого місцевого бюджету.

Згідно з БКУ, міжбюджетні трансферти поділяються на:

- дотації вирівнювання;
- субвенції;
- кошти, що передаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам та кошти, які передаються з одного місцевого бюджету іншому місцевому бюджету;
- інші дотації [1].

Слід відмітити, що, як дотація, так і субвенція є різновидами фінансової допомоги місцевим бюджетам з державного. Однак, на відміну від дотації, субвенція передбачає цільове використання коштів і підлягає поверненню до державного бюджету в разі

недотримання цієї умови.

Останнім часом, як свідчить практика, питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів має сталу тенденцію до зростання. Така ситуація в цілому є негативною і може свідчити про недостатній рівень автономності місцевих бюджетів та їх залежності від бюджетів вищого рівня [3].

Загалом, аналіз проблем формування місцевих бюджетів України, а також теорії та практики побудови багаторівневих бюджетних систем у країнах з ринковою економікою дозволяє зробити висновок, що існуюча система формування місцевих бюджетів має ряд серйозних недоліків:

- висока ступінь концентрації фінансових ресурсів у державному бюджеті країни, що знижує значення регіональних і місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення завдань;
- низька частка закріплених доходів (податкових платежів) у структурі надходжень до регіональних і місцевих бюджетів;
- практично щорічна зміна видів податків, що зараховуються до місцевих бюджетів;
- відсутність єдиних та досить стабільних нормативів (наприклад, на кілька років) відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів [7].

В той же час, головною проблемою фінансового забезпечення органів місцевої влади є неефективне використання отриманих трансфертів на місцях, що, в свою чергу, негативно відбивається на соціально-економічному розвитку регіонів [2].

В цілому серед проблем у сфері формування місцевих бюджетів в Україні найбільш суттєвими, на нашу думку, є такі:

- нестабільність доходної бази;
- другорядність місцевих податків і зборів у порівнянні із загальнодержавними;
- недостатнє фінансування з державного бюджету;
- наявність місцевих податків, витрати на адміністрування яких перевищують надходження від них;
- невеликий перелік місцевих податків і зборів порівняно з іншими країнами;
- незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів і, як наслідок, низька їх питома вага в доходах місцевих бюджетів [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами та доповненнями від 02.03.2014). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
2. Войтович Т. Б. Основні проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні та шляхи їх подолання / Т. Б. Войтович // Стратегічні орієнтири. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com>.
3. Заюкова М. С. Проблеми формування надходжень до місцевих бюджетів / М. С. Заюкова, Т. І. Четверик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.
4. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 3-12.
5. Панасюк Л. В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду / Л. В. Панасюк // Економіка та держава. – 2011. – №1. – С. 46-50.

Отже, для того, щоб місцеві бюджети насправді стали основою фінансової самостійності місцевої влади, потрібно здійснити комплекс взаємопов'язаних заходів. По-перше, необхідно поступово переходити до децентралізації державних фінансів. Головною умовою такої децентралізації є чіткий розподіл компетенції між органами центральної влади та органами регіонального та місцевого самоврядування. По-друге, потрібно надати органам місцевого самоврядування можливість самостійно встановлювати перелік місцевих податків і зборів та їх ставки в мірі та адекватності виконуваних ними функцій.

Ще одним джерелом поповнення місцевих бюджетів могли б стати місцеві позики, але, на жаль, в Україні вони не набули належного поширення, притаманного європейським країнам [5].

Окрім цього, зазначимо, що важливою умовою вирішення проблеми зміцнення доходної бази місцевих бюджетів є розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері встановлення податків і зборів, а також створення багатоканальної системи формування бюджету, на основі якої кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні закріплені доходи. Обсяг цих доходів має бути достатнім для забезпечення функцій і обов'язків, які покладаються на той чи інший рівень влади.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, у випадку реалізації зазначених заходів та врахування досвіду економічно розвинених країн буде досягнуто певний ефект, який неодмінно сприятиме зміцненню фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування регіонів України, забезпечить стабільний соціально-економічний розвиток територій, а також приведе до підвищення рівня соціального захисту та добробуту громадян.

Крім того, впровадження в Україні складових системи формування доходів місцевих бюджетів, апробованих у практиці країн – членів Європейського Союзу, надасть можливість забезпечити оптимізацію бюджетних відносин з урахуванням специфічних потреб фінансування соціально – економічного розвитку територіально-адміністративних одиниць та стане запорукою успіху трансформаційних перетворень в економіці нашої країни.

6. Скиба Л. Доходи місцевих бюджетів у забезпеченні повноважень органів місцевого самоврядування / Л. Скиба // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2012. – № 17. – С. 128-133.

7. Якубовська О. О. Проблеми формування місцевих бюджетів в Україні / О. О. Якубовська, М. С. Вітренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

**Линтур Инна Владимировна, Байса Екатерина Юриевна, Гомонай Юлия Михаловна
НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ**

Статья посвящена изучению особенностей формирования доходной части местных бюджетов. Исследованы основные источники наполнения местных бюджетов, в том числе за счет налоговых и неналоговых поступлений, доходов от операций с капиталом и за счет межбюджетных трансфертов. Основное внимание обращено на определение недостатков и обоснование путей оптимизации доходов местных бюджетов в современных условиях. Выделены необходимые условия, в частности, создание многоканальной системы формирования бюджета, которые обеспечат финансовую самостоятельность органов местного самоуправления.

Ключевые слова: доходы местных бюджетов, налоговые и неналоговые поступления, трансферты, доходы от операций с капиталом, многоканальная система формирования бюджета, органы местного самоуправления.

**I. Lintur, K. Baysa, Y. Gomonay
FORMING LINES OPTIMIZATION OF LOCAL GOVERNMENT REVENUES**

This article is devoted to the study of features of the revenue for local budgets. The basic source of local budgets, including through tax and non-tax revenues, income from capital and through intergovernmental transfers has been investigated. Also, much attention is paid to the identification of weaknesses and areas of study optimization of the formation of local budgets in modern environment. The author determined the necessary conditions, including the creation of multi-budgeting system that will ensure the financial autonomy of local governments.

Key words: local revenues, tax and non-tax revenues, transfers, income from capital transactions, multi-channel system of budgeting, local governments.

Одержано: 17.06.2014 р.

УДК 658.155.2:334.012.34

Нестерова Світлана Василівна,
*к. е. н, доцент, доцент кафедри обліку та фінансів,
Мукачівський державний університет*

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРИСВОЄННЯ ПРИБУТКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ З КОЛЕКТИВНОЮ ФОРМОЮ ВЛАСНОСТІ

У статті піднімаються проблеми, пов'язані із відчуженням працівників від привласнення додаткового продукту. Висвітлено переваги та недоліки функціонування підприємств з колективною формою власності за кордоном. Охарактеризовано організаційно-правові форми підприємств з колективною формою власності, що передбачено українським законодавством. Визначено основні пріоритети розподільчої політики в залежності від організаційно-правової форми підприємства.

Ключові слова: колективна власність, прибуток, розподіл прибутку, організаційно-правова форма господарювання, товариство.

ВСТУП

Постановка проблеми. Фундаментом, на якому ґрунтуються взаємовідносини між суб'єктами підприємницької діяльності, є право власності. Багатолітня практика відчуження працівника від засобів виробництва призвела до негативних наслідків як в економічному, так і соціально-політичному аспектах. Низький рівень життя широкого прошарку населення зумовлений, не в останню чергу,

деформацією прав власності, відокремлення тих, хто власною працею створює додатковий продукт, від кінцевого результату їхньої праці – прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання використання такого потужного інструменту мотивації, як отримання частини прибутку, завжди було в центрі уваги вчених-економістів. Проблема оцінки відносин власності в умовах трансформаційної економіки в своїх роботах піднімали такі вчені, як Л. Лігоненко, В. Мокряк,